

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра підприємництва та бізнес-технологій

Допущено до захисту
«___» _____ 2025 р.

Зав. кафедри, д. е. н., професор
_____ Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**СТАН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА
ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Виконав – студент
2 курсу, групи 21м-пт групи
освітньої програми
«Аграрне підприємництво та агротрейдинг»
спеціальності 076
«Підприємництво та торгівля»
Возний Олексій Олегович

Науковий керівник – д.е.н., професор
Чернега Інна Іванівна

Умань – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і підприємництва
Кафедра підприємництва та бізнес-технологій
Освітня програма «Аграрне підприємництво та агротрейдинг»
Спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

Соколюк С.Ю.

(підпис)

(ініціали, прізвище)

« _____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту _____ Возному Олексію Олеговичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Стан ринку праці в Україні в умовах війни та його вплив на розвиток підприємництва»

керівник роботи Чернега Інна Іванівна, д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “ ____ ” _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи: наукові праці наукові дослідження українських та зарубіжних вчених, статистичні дані Державного комітету статистики та Державної служби зайнятості України, опитування Американської торговельної палати в Україні, статті фахівців, матеріали монографій.

4. Перелік питань, які потрібно розробити

1. ВПЛИВ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ.

2. СТАН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА.

3. ПРОПОЗИЦІЇ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.

5. Перелік графічного матеріалу

12 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	23.09.2024	
2.	Одержання індивідуального завдання	24.09.2024	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	26.09.2024	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	30.09.2024 25.10.2024 2024–2025 pp.	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	15.02.2025	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	02.03.2025 25.09.2025 25.10.2025 15.11.2025	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	29.11.2025	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	02.12.2025	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	06.12.2025	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	08.12.2025	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	10.12.2025	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	10.12.2025	
13.	Одержання рецензії	10.12.2025	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	18.12.2025	

Студент

(підпис)

Возний О.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

Чернега І.І.

Реферат
на кваліфікаційну роботу
магістра факультету економіки і підприємництва
Уманського національного університету
Возного Олексія Олеговича
«Стан ринку праці в Україні в умовах війни та його вплив на розвиток
підприємництва»

Війна суттєво трансформувала український ринок праці, створивши нові виклики та обмеження для підприємницької діяльності. З одного боку, мобілізація, переміщення підприємств, руйнування інфраструктури та регіональні диспропорції зумовлюють дефіцит робочої сили, з іншого - з'являються стимули для зміни форми зайнятості, освоєння нових професій та реорганізації бізнес-процесів. Це має прямий вплив на все підприємництво, стартапи, а також на загальний рівень інноваційного розвитку та конкурентоспроможність.

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів, для її написання були використані наукові праці наукові дослідження українських та зарубіжних вчених, статистичні дані Державного комітету статистики та Державної служби зайнятості України, опитування Американської торговельної палати в Україні, статті фахівців, матеріали монографій.

Загальний обсяг роботи складає 52 сторінки. Робота містить 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 50 найменувань.

Об'єктом кваліфікаційної роботи магістра є ринок праці в Україні в умовах війни.

Предметом дослідження є стан ринку праці в Україні в умовах війни та його вплив на розвиток підприємництва.

Мета дослідження полягає у дослідженні стану ринку праці в Україні в умовах війни та його впливу на розвиток підприємництва, а також надання пропозицій покращення стану ринку праці в Україні.

У першому розділі досліджено вплив ринку праці України на розвиток підприємництва в умовах війни.

У другому розділі проведено аналіз стану ринку праці в Україні в умовах війни та його впливу на підприємництво, досліджено основні тенденції на ринку праці в умовах війни та їх наслідки для підприємництва.

У третьому розділі надано пропозиції покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни.

Резюме: У кваліфікаційній роботі досліджено стан ринку праці в Україні в умовах війни та його вплив на підприємництво, надано пропозиції покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни.

Ключові терміни: ринок праці, підприємництво, зайнятість, безробітність, міграція, війна, повномасштабне вторгнення, робочі місця.

Summary: The qualification work examines the state of the labor market in Ukraine during the war and its impact on entrepreneurship, and provides suggestions for improving the state of the labor market in Ukraine during the war.

Key terms: labor market, entrepreneurship, employment, unemployment, migration, war, full-scale invasion, jobs.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1.

ВПЛИВ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

РОЗДІЛ 2.

СТАН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1. Стан ринку праці в Україні в умовах війни

2.2. Основні тенденції на ринку праці в умовах війни та їх наслідки для розвитку підприємництва

РОЗДІЛ 3.

ПРОПОЗИЦІЇ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми.

Ринок праці є динамічною системою, чутливою до соціально-економічних і політичних змін. Теоретичні підходи до його вивчення дозволяють зрозуміти як механізми саморегуляції, так і потребу у державному втручанні, особливо в період криз.

Питання взаємодії ринку праці й підприємництва у довгостроковій перспективі важливе для розуміння відновлення економіки та структурних змін в Україні після 2014 та особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року. Швидке переформатування трудових ресурсів, масова мобілізація, внутрішня та зовнішня міграція створили унікальний контекст, в якому підприємництво виступає і механізмом адаптації, і джерелом економічного зростання. Основна теза роботи: стан і динаміка ринку праці визначають не лише кількість підприємницьких ініціатив, але й їх якість (інноваційність, масштабованість, гендерну структуру та секторну спрямованість).

Війна суттєво трансформувала український ринок праці, створивши нові виклики та обмеження для підприємницької діяльності. З одного боку, мобілізація, переміщення підприємств, руйнування інфраструктури та регіональні диспропорції зумовлюють дефіцит робочої сили, з іншого — з'являються стимули для зміни форми зайнятості, освоєння нових професій та реорганізації бізнес-процесів. Це має прямий вплив на мікро-, малі та середні підприємства (МСП), стартапи, а також на загальний рівень інноваційного розвитку та конкурентоспроможність.

Складні соціально-економічні умови, спричинені широкомасштабним військовим вторгненням Російської Федерації, актуалізують необхідність дослідження ключових чинників та рушійних сил відновлення й реконструкції України. У цьому контексті підприємництво посідає провідне місце, оскільки воно справляє вагомий вплив на економічне зростання, стимулювання інноваційних процесів та підвищення якості життя населення.

Питаннями ринку праці в Україні та його впливом на підприємництво займаються видатні науковці, до яких ми відносимо Антонюк В.П. [19], Богацька Н. [21], Бойко І. [22], Гуменюк А.В. [38], Лібанова Е.[12; 13; 28] Маркевич К. [39], Михайляк, Г. [32], Пасєка С.Р. [38], Підоричева І.Ю. [19], Пищуліна, О. [39] та багато інших. Але дана тема ринку праці є і буде актуальною, особливо під час війни, а тому ми вбачаємо за необхідне долучитися до дослідження таких важливих для України питань.

Об'єктом кваліфікаційної роботи магістра є ринок праці в Україні в умовах війни.

Предметом дослідження є стан ринку праці в Україні в умовах війни та його вплив на розвиток підприємництва.

Мета дослідження полягає у дослідженні стану ринку праці в Україні в умовах війни та його впливу на розвиток підприємництва, а також надання пропозицій покращення стану ринку праці в Україні.

Для досягнення мети було вирішено такі завдання:

- дослідити стан ринку праці в Україні в умовах війни;
- провести дослідження впливу ринку праці України на розвиток підприємництва в умовах війни;
- визначити основні тенденції на ринку праці в умовах війни та їх наслідки для підприємництва;
- надати пропозиції покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є різноманітні методи: дедукції та індукції, синтезу, узагальнення, аналізу, системно-структурного підходу до стану ринку праці.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці наукові дослідження українських та зарубіжних вчених, статистичні дані Державного комітету статистики та Державної служби зайнятості України, опитування Американської торговельної палати в Україні, статті фахівців, матеріали монографій.

Цінність результатів даного дослідження полягає у дослідженні стану ринку праці в Україні в умовах війни та його впливу на розвиток підприємництва, наданню пропозицій покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ВПЛИВ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

У науковій літературі підприємництво трактується як результат взаємодії попиту на товари й послуги з доступністю факторів виробництва, серед яких ключову роль відіграють праця та людський капітал. Теоретичні підходи наголошують, що дефіцит трудових ресурсів може, з одного боку, стримувати створення нових підприємств унаслідок обмеженої пропозиції робочої сили, а з іншого — виступати стимулом для впровадження інноваційних рішень та автоматизації виробничих процесів. Невідповідність між наявними компетентностями працівників і вимогами ринку праці зумовлює зниження продуктивності малих і середніх підприємств та трансформує підприємницьку активність у напрямі секторів із відносно низькими бар'єрами входу [14].

Україна перебуває в умовах воєнного стану з 2014 року, а повномасштабне вторгнення росії у 2022 році спричинило потужний вплив на державні інститути, населення, підприємницьке середовище та демократичну спільноту загалом. Масштабність воєнних дій та зростання безпекових загроз зумовили ризики для стабільності та подальших перспектив розвитку всіх регіонів держави. Практика функціонування країни в умовах воєнного стану підтвердила критичну важливість збереження її життєздатності навіть у надзвичайних обставинах, що значною мірою забезпечується завдяки підтримці міжнародної спільноти [27].

Особливого значення в цьому контексті набуває стабільність і функціональність ринку праці, який виконує роль індикатора підприємницької активності, чинника підвищення добробуту населення та механізму зниження міграційних втрат. За своєю сутністю ринок праці є багатокomпонентною системою соціально-трудоxв, економічних, політичних та культурних відносин, які забезпечують узгодження інтересів усіх учасників у процесі використання людського потенціалу [38].

Ринок праці нашої країни до початку повномасштабного вторгнення функціонував відповідно до макроекономічних тенденцій розвитку, при цьому був чутливий до внутрішніх політичних протистоянь та зовнішніх безпекових загроз. Першим значним викликом на ринку праці у 2019 році була пандемія COVID-2019, яка досить чітко виявила наявні проблеми на ринку праці та у соціально-трудових відносинах. Крім економічного спаду економіки країни пандемія змусила до швидких змін та адаптації до нових умов всі сфери діяльності. Пандемія спровокувала зміни у сфері зайнятості, змусила швидко адаптуватися до нових умов праці, а саме спровокувала максимально використовувати ІТ технології та переходити на дистанційну форму зайнятості у всіх сферах, де це було можливо. Але з 24 лютого 2022 року ринок праці миттєво був змушений до швидкої реакції та змін на ринку праці в умовах безпекових загроз [32].

Дослідження, аналіз та оцінка впливу ключових чинників на функціонування сучасного ринку праці мають суттєве значення для економіки країни. Протягом тривалого періоду розвиток ринку праці України відбувався складніше порівняно з іншими сегментами національної економіки. Із початком воєнних дій ситуація на цьому ринку зазнала суттєвого ускладнення, що посилило негативні тенденції та поглибило їхній вплив на інші складові національного господарства.

Характерною рисою ринку праці є його структурна складність, яка зумовлює специфічність закономірностей розвитку. Відмінністю даного сегмента від інших ринків є специфіка об'єкта купівлі-продажу — праці як економічного ресурсу. Функціонування цього ринку залежить від взаємодії двох основних суб'єктів: продавців — осіб працездатного віку, та покупців — приватних підприємств і держави. Саме ці сторони визначають умови використання трудового ресурсу, його вартість і якісні параметри.

Рівень попиту й пропозиції на працю формується під впливом широкого спектра факторів, що обумовлюються потребами економіки. В умовах

воєнного стану структурні диспропорції, які були притаманні ринку праці ще раніше, набули особливої гостроти та посилюються. Сучасні виклики, пов'язані з функціонуванням ринку праці, становлять серйозну загрозу для національної економіки, а подолання наявних дисбалансів розглядається як необхідна передумова відновлення повноцінного ринку праці у повоєнний період [32].

Ринок праці є одним із ключових сегментів національного ринку, що за своїм економічним призначенням посідає провідне місце у ринковій системі. На відміну від інших товарів, об'єктом купівлі-продажу на цьому ринку виступає праця, яка має специфічні характеристики та безпосередньо пов'язана з людиною. Реалізуючи своє право на працю, індивід вільно обирає професію та сферу діяльності, що оформлюється у вигляді трудового договору між працівником і роботодавцем, у якому закріплюються їхні права та обов'язки. Особливістю цього ресурсу є відсутність можливості оцінювання його якості за єдиними стандартами, оскільки навіть працівники однієї професії можуть істотно відрізнятися рівнем продуктивності, що залежить від технічного прогресу, рівня освіти та інших чинників.

Попит на працю формується відповідно до продуктивності працівника, проте навіть висококваліфікований фахівець може втратити робоче місце у разі невідповідності його професії потребам ринку. Пропозиція праці, у свою чергу, визначається комплексом факторів, серед яких ключовими є динаміка заробітної плати, демографічна ситуація, рівень свободи вибору працівника та інші соціально-економічні умови [24].

Однією з найбільш актуальних проблем національного ринку праці є трудова міграція населення. Відтік українців за кордон з метою пошуку більш перспективних можливостей працевлаштування з кожним роком зростає. Серед основних причин еміграції варто виокремити: незадовільний стан економіки, нестабільність політичної ситуації та відчуття небезпеки, відсутність ефективної соціально-економічної політики, спрямованої на забезпечення можливості реалізації права на працю, недостатній рівень

стимулювання створення нових робочих місць та розвитку підприємницької діяльності [21].

Підприємництво слід розглядати як специфічну форму економічної діяльності, спрямовану на виробництво товарів і послуг, отримання прибутку та задоволення суспільних потреб. Водночас воно має не лише економічний, але й соціальний вимір, оскільки забезпечує створення робочих місць, сприяє розвитку людського капіталу та підвищує рівень соціальної мобільності.

Роль підприємництва у функціонуванні ринку праці виявляється у таких ключових напрямках:

- ✓ створення робочих місць: у довоєнний період малі та середні підприємства формували понад 70% нових робочих місць;
- ✓ гнучкість: підприємницькі структури відзначаються високою адаптивністю до змін економічного середовища та здатністю забезпечувати зайнятість у сферах, де функціонування великих корпорацій є обмеженим;
- ✓ інноваційність: малий бізнес виступає важливим генератором технологічних інновацій і нових бізнес-моделей, що зменшує залежність економіки від капіталомістких виробництв.

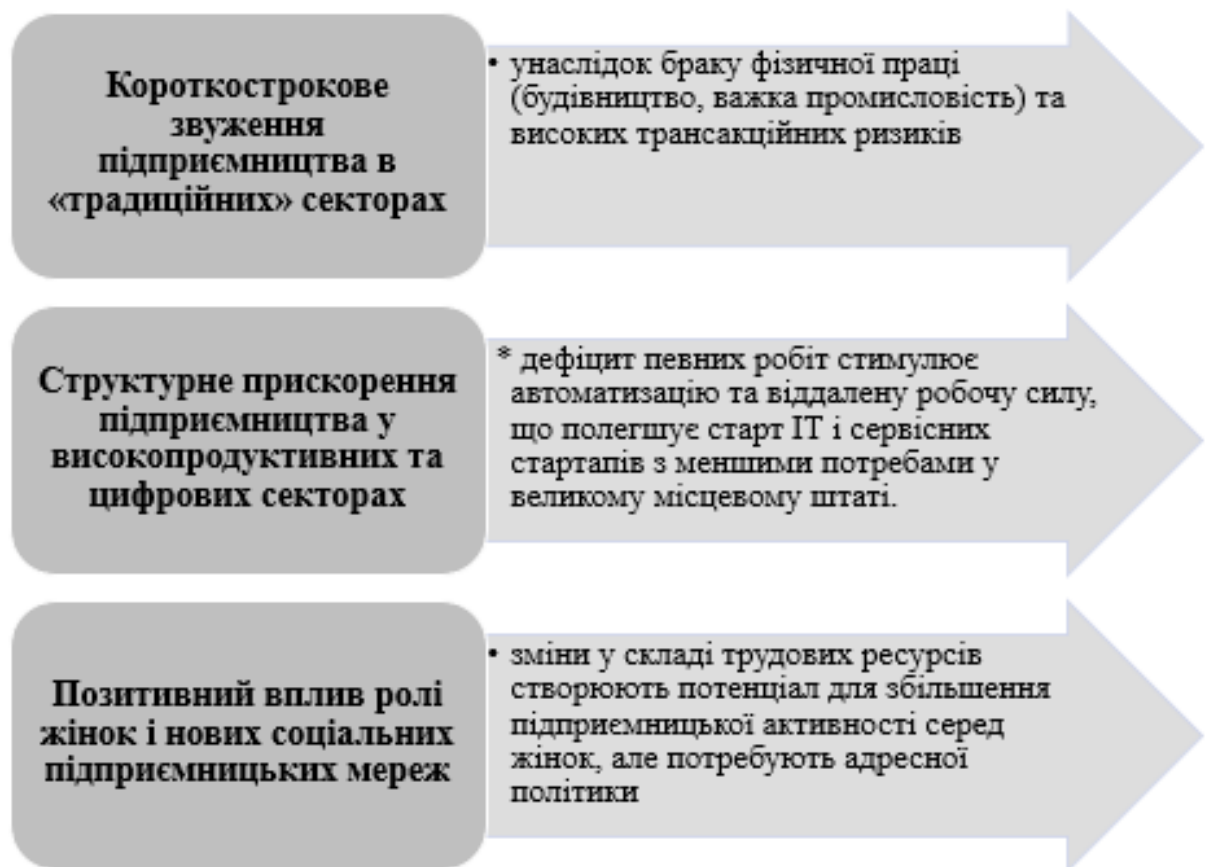

* Сформовано автором

Рис. 1.1. Ключові фактори, що впливають на підприємництво

Отже, ключовими факторами, що впливають на підприємництво є:

1. Масштабні трудові шоки (мобілізація та міграція).
2. Невідповідність навичок (skills mismatch) та потреба в перенавчанні.
3. Гендерні зміни та зростання жіночого підприємництва.
4. Зовнішня підтримка, регуляторні зміни і ринкова динаміка.

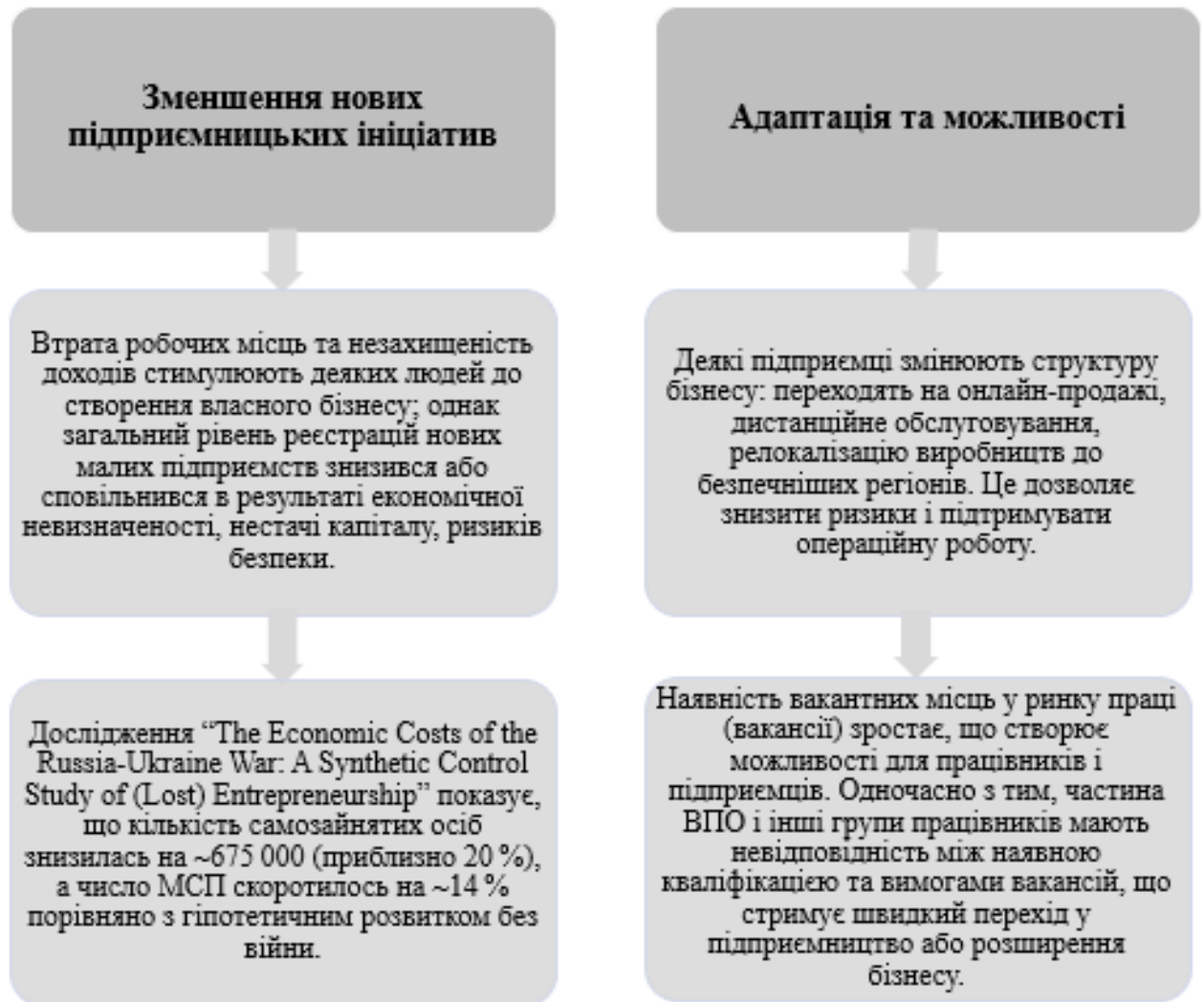
* Сформовано автором

Рис. 1.2. Механізми впливу ринку праці на підприємництво

Отже, є такі механізми впливу ринку праці на підприємництво:

1. Короткострокове звуження підприємництва в «традиційних» секторах.

2. Структурне прискорення підприємництва у високопродуктивних та цифрових секторах.
3. Позитивний вплив ролі жінок і нових соціальних підприємницьких мереж.

* Сформовано автором

Рис. 1.3. Аспекти впливу ринку праці на підприємництво

Вплив ринку праці на підприємництво проявляється в різних аспектах, а саме:

1. Зменшення нових підприємницьких ініціатив

Втрата робочих місць та незахищеність доходів стимулюють деяких людей до створення власного бізнесу; однак загальний рівень реєстрацій

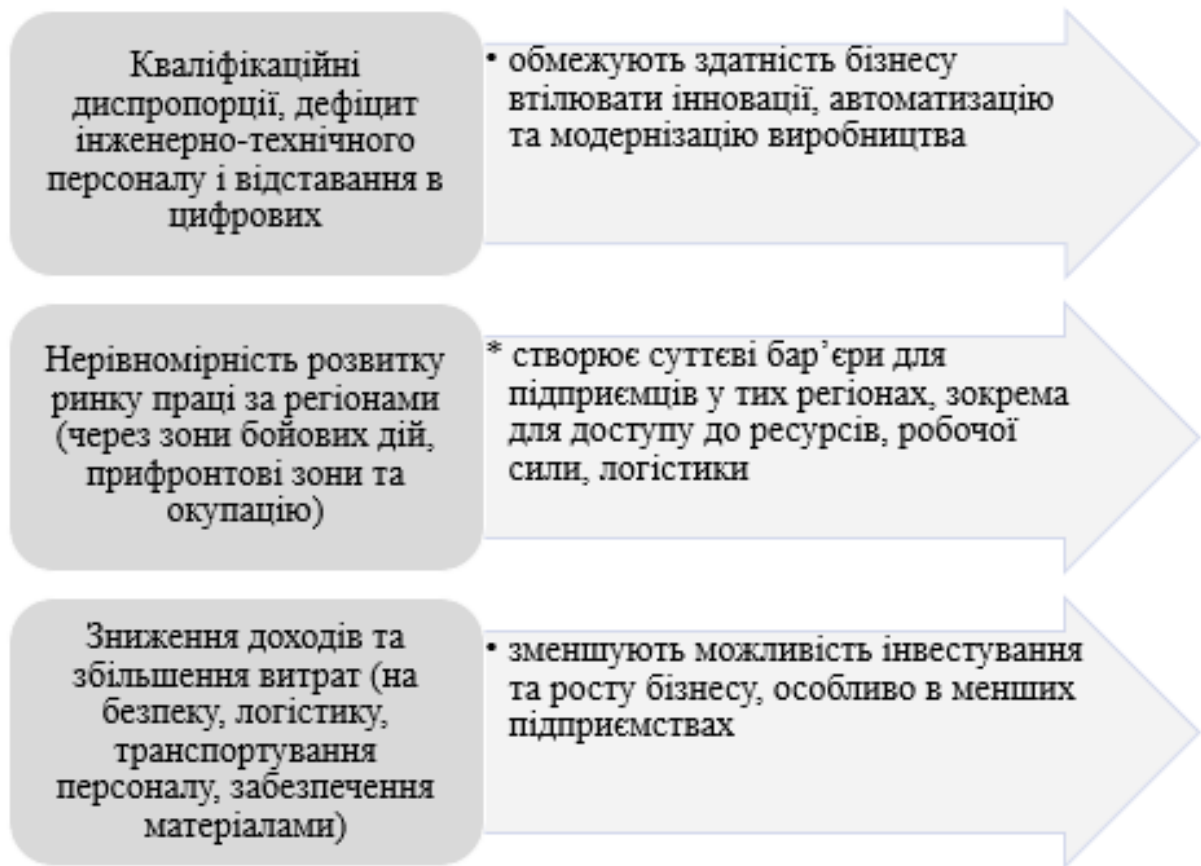
нових малих підприємств знизився або сповільнився в результаті економічної невизначеності, нестачі капіталу, ризиків безпеки.

Дослідження “The Economic Costs of the Russia-Ukraine War: A Synthetic Control Study of (Lost) Entrepreneurship” показує, що кількість самозайнятих осіб знизилась на ~675 000 (приблизно 20 %), а число МСП скоротилось на ~14 % порівняно з гіпотетичним розвитком без війни [7].

2. Адаптація та можливості

Деякі підприємці змінюють структуру бізнесу: переходять на онлайн-продажі, дистанційне обслуговування, релокалізацію виробництв до безпечніших регіонів. Це дозволяє знизити ризики і підтримувати операційну роботу [38].

Наявність вакантних місць у ринку праці (вакансії) зростає, що створює можливості для працівників і підприємців. Одночасно з тим, частина ВПО і інші групи працівників мають невідповідність між наявною кваліфікацією та вимогами вакансій, що стримує швидкий перехід у підприємництво або розширення бізнесу [16].

* Сформовано автором

Рис. 1.4. Наслідки для структурної трансформації та конкурентоздатності бізнесу

Таким чином, ключовими наслідками для структурної трансформації та підвищення конкурентоспроможності бізнесу виступають:

1. Кваліфікаційні диспропорції, що проявляються у дефіциті інженерно-технічних кадрів та відставанні у розвитку цифрових компетентностей. Вони істотно обмежують здатність підприємств до впровадження інновацій, автоматизації та модернізації виробничих процесів.
2. Регіональна нерівномірність розвитку ринку праці, зумовлена наявністю зон бойових дій, прифронтових територій та тимчасово окупованих регіонів. Це формує значні бар'єри для

підприємницької діяльності, зокрема у доступі до трудових ресурсів, матеріальних ресурсів і логістичної інфраструктури.

3. Фінансові обмеження, пов'язані зі зниженням доходів та зростанням витрат на забезпечення безпеки, логістику, транспортування персоналу й матеріально-технічне постачання. Ці фактори знижують інвестиційні можливості та стримують розвиток бізнесу, особливо у сегменті малих і середніх підприємств [19].

РОЗДІЛ 2. СТАН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1. Стан ринку праці в Україні в умовах війни

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, супроводжується значними втратами трудового потенціалу, що зумовлює суттєві трансформації на ринку праці. Ці зміни спричинені зростанням смертності внаслідок бойових дій та ракетно-дронових атак, а також масовою міграцією населення. Відповідно до звіту Моніторингової місії ООН з прав людини, у період з 24 лютого 2022 року по 1 серпня 2023 року в Україні було зафіксовано 9369 випадків загибелі та 16 646 випадків поранення цивільних осіб унаслідок воєнної агресії росії [49].

За даними ООН, фактична кількість загиблих є суттєво вищою за офіційні показники, оскільки відсутня повна інформація щодо окупованих територій України. Водночас значними є й втрати серед військовослужбовців: за оцінками Офісу Президента України, станом на кінець 2022 року вони становили близько 13 тис. осіб, при цьому кількість поранених зазвичай у три–чотири рази перевищує кількість загиблих. Важливою особливістю є те, що значну частку фізичних втрат становлять особи працездатного віку, що призводить до зменшення чисельності кваліфікованої робочої сили, масштаби втрат якої зростатимуть до завершення війни [23].

На початковому етапі повномасштабного вторгнення значна частина населення втратила роботу. У сучасних умовах одним із ключових викликів для підприємств виступає дефіцит робочої сили, що зберігається навіть за високого рівня безробіття, що свідчить про зростання структурного безробіття в Україні. Воєнні дії зумовили суттєві виклики для функціонування ринку праці, зокрема втрату кадрів унаслідок міграції та мобілізації, а також трансформацію структури зайнятості, що потребує активного державного регулювання.

Масова зовнішня міграція, внутрішнє переміщення населення та мобілізація спричинили наростання кадрового дефіциту. За оцінками ООН, чисельність українських мігрантів у світі становить 6,7 млн осіб, переважно жінок та дітей, серед яких приблизно 1,7 млн до виїзду були зайняті в Україні, що відповідало 10,6% економічно активного населення країни на початок війни. Згідно з опитуваннями НБУ, у 2023 році 44% підприємств повідомили про кадрові труднощі, зумовлені мобілізацією, а 24% – через міграційні процеси [23].

Дані Європейської бізнес-асоціації підтверджують тенденцію до зростання дефіциту кадрів: у квітні 2024 року з нестачею персоналу стикалися 74% опитаних роботодавців (+19 в.п. у порівнянні з осінню 2023 року), тоді як лише 7% підприємств не відчували дефіциту (–5 в.п.). За результатами опитування Державної служби зайнятості України, 26,7% підприємств повідомили про кадровий дефіцит у 2023 році, тоді як за оцінками НБУ цей показник досяг 36%.

За підрахунками НБУ, у 2023 році чисельність робочої сили скоротилася приблизно на 40% у порівнянні з 2021 роком. Серед основних чинників такого зниження – демографічні втрати, збільшення частки економічно неактивного населення, труднощі у працевлаштуванні внутрішньо переміщених осіб, окупація окремих територій, потреба у догляді за членами сім'ї та невідповідність навичок вимогам ринку праці. Попри збереження високого рівня безробіття, за оцінками НБУ, він знизився з 21% у 2022 році до прогнозованих 14% у 2024 році. Водночас слід зауважити, що після 2022 року офіційні дані Державної служби статистики України, засновані на регулярних опитуваннях домогосподарств, стали недоступними через воєнні дії, що зумовлює необхідність використання вибірових досліджень і моделювання для оцінки поточного стану ринку праці [43].

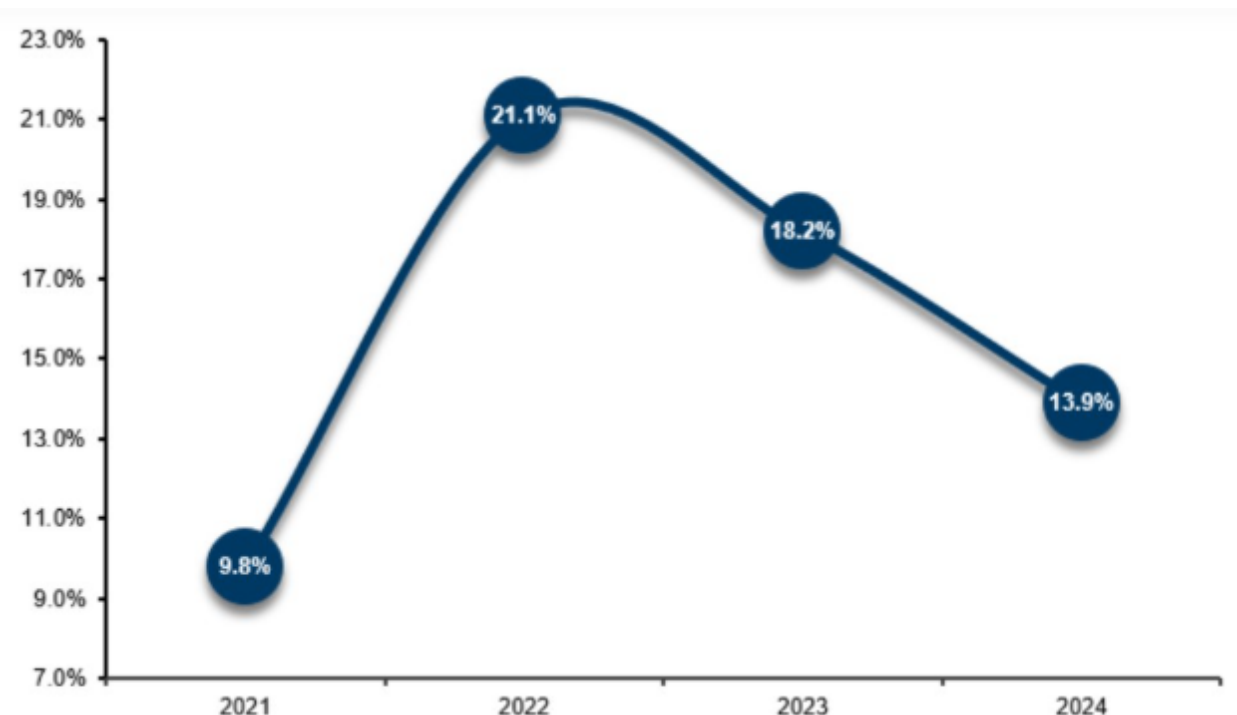

Рис 2.1. Рівень безробіття у 2021–2024 роках за визначенням МОП (відсоткове співвідношення кількості безробітних до економічно активного населення у віці 15–70 років) [31]

Хоча значна кількість безробітних активно шукає роботу, їхні компетенції та професійні навички часто не відповідають вимогам роботодавців. Згідно з результатами опитувань підприємств, близько 16% роботодавців стикаються з проблемою недостатньої кваліфікації кандидатів на відкриті вакансії.

Особливо складною є ситуація із зайнятістю внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними Міністерства соціальної політики, станом на вересень 2023 року в Україні було зареєстровано 4,7 млн ВПО, з яких 42,3% становили особи працездатного віку. Серед них було працевлаштовано лише близько 800 тис. осіб, що дорівнює 38%. Водночас результати дослідження МОМ (квітень 2024 року) свідчать про позитивну динаміку: рівень зайнятості ВПО зріс, і серед працездатного населення 45% працювали за наймом, ще 7% були самозайнятими. Основними чинниками безробіття ВПО визначають обмежену

кількість робочих місць у місцях нового проживання, а також невідповідність їхньої кваліфікації вимогам ринку праці. Додатковим бар'єром виступає недостатній доступ до освітніх та дошкільних закладів, що обмежує можливості працевлаштування жінок із дітьми. Водночас війна сприяла посиленню ролі жінок на ринку праці. По-перше, у Збройних силах України нині проходять службу 67 тис. жінок, що на 40% більше, ніж у 2021 році; при цьому чисельність жінок-офіцерів зросла у шість разів. По-друге, спостерігається збільшення частки жінок серед шукачів роботи та підприємців. Зокрема, у I кварталі 2024 року частка жінок серед зареєстрованих фізичних осіб-підприємців (ФОП) становила 58,8%, що на 7,8 в.п. більше порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Подібна тенденція простежується і серед користувачів приватного сервісу пошуку роботи Work.ua, де частка жінок серед шукачів становить 59% [19].

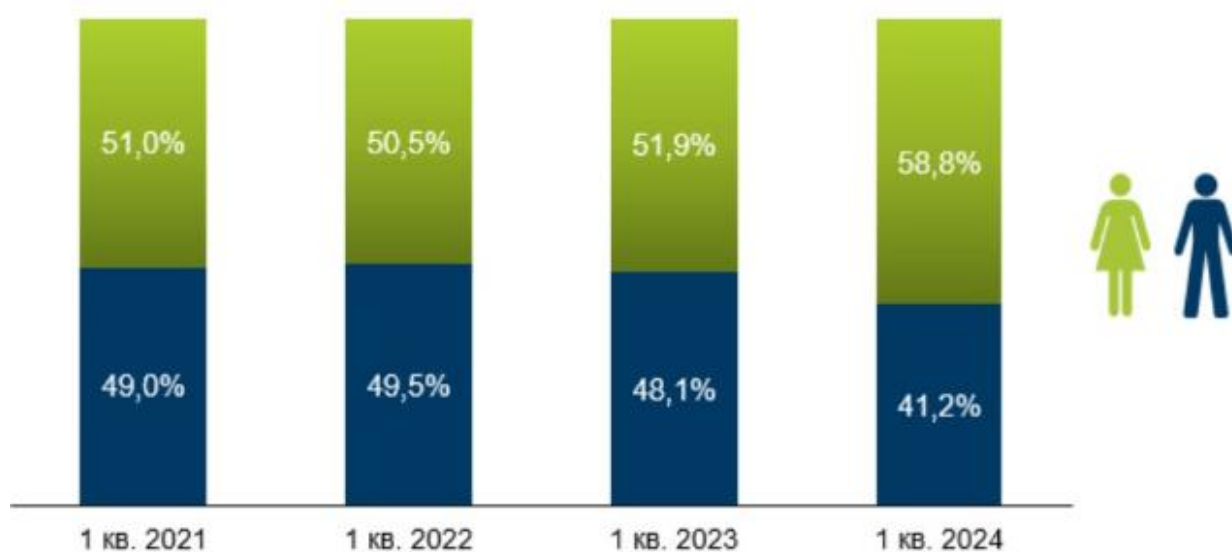

Рис 2.2. Частки чоловіків та жінок серед новозареєстрованих ФОП у першому кварталі 2021–2024 років, % [31].

Регіональні та кваліфікаційні дисбаланси на ринку праці України потребують системних і стратегічних рішень, спрямованих на узгодження

попиту роботодавців із професійними можливостями та навичками претендентів на роботу. У цьому контексті важливим кроком стало оголошення на Конференції з відновлення України запуску трирічної програми «Skills Alliance for Ukraine», реалізація якої орієнтована на перепідготовку та підвищення кваліфікації громадян у ключових секторах — будівництві, транспорті, інформаційних технологіях, інженерії та охороні здоров'я. Перші проєкти вже розпочали впроваджуватися. Загальний обсяг фінансування становитиме 700 млн євро, які планується залучити від близько 50 держав, міжнародних партнерів, донорів та представників бізнес-спільноти. Це суттєво перевищує можливості держави щодо фінансування власних програм зайнятості, хоча останні залишаються чисельними та різноманітними за спрямуванням [43].

Аналіз динаміки міграційних потоків засвідчує, що після початку війни у 2014 році відбулося різке зростання кількості українських шукачів притулку за кордоном, зокрема в країнах Європейського Союзу. Якщо до війни цей показник становив близько тисячі осіб на рік, то вже у 2014 р. він зріс до 14 тис., а у 2015 р. — до 22 тис., що у 20 разів перевищує рівень 2013 року [27]. Найбільшу кількість заяв про притулок було подано в Італії (4685), Німеччині (4660), Іспанії (3345) та Польщі (2295). Водночас лише 415 заявників отримали статус біженця відповідно до Женевської конвенції, тоді як 1150 осіб здобули субсидіарний захист із гуманітарних міркувань [4, с. 416]. У подальшому основними країнами-реципієнтами українців стали Німеччина (25 110 осіб), Румунія (11 260) та Франція (6070) [18].

За даними Міжнародної організації з міграції, трудова міграція українців має вікову специфіку. Зокрема, вона характерна для більш зрілого контингенту — переважно осіб старших за 30 років. Серед короткострокових трудових мігрантів 64% становлять особи у віці 18–44 роки, тоді як у групі довгострокових трудових мігрантів ця частка сягає 71%. Варто відзначити, що серед громадян старших за 45 років більш імовірно є участь у

короткостроковій трудовій міграції, тоді як до 44 років домінує довгострокова міграційна мобільність [20].

Повномасштабне вторгнення РФ спричинило безпрецедентну хвилю міграційних процесів серед українського населення. Їх масштаби, кількісні та часові параметри оцінюються науковцями як найбільша міграційна криза в сучасній історії Європи, що за своїми характеристиками перевищує попередні аналогічні явища. Вимушене переміщення мільйонів осіб, включаючи внутрішніх переселенців, біженців та шукачів притулку, створює значні соціальні, економічні та безпекові виклики як для України, так і для країн, що приймають мігрантів [33].

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, упродовж перших півтора місяців після початку повномасштабного вторгнення РФ свої домівки залишили 11,4 млн громадян України, з яких 7,1 млн було класифіковано як внутрішньо переміщені особи. Станом на травень 2022 року кількість осіб, що виїхали за межі держави, становила 5,5 млн, з яких 90% складали жінки та діти. При цьому в статистику було включено й іноземних громадян, які перебували на території України на початок вторгнення [3].

Вагому частку серед переселенців, за даними Міністерства освіти і науки України, становила молодь — школярі та студенти (приблизно 25%). За оцінками Міжнародної організації з міграції, найбільше українських громадян виїхало до Польщі (понад 2,6 млн осіб), Румунії (670 тис.) та Молдови (405 тис.). Частина мігрантів вирушила далі до країн Західної Європи, де станом на початок 2023 року близько 4,9 млн українців отримали статус тимчасового захисту, найбільше — у Польщі (1,55 млн), Німеччині (1,02 млн) та Чехії (приблизно 0,5 млн) [16.]. За даними Державної прикордонної служби України, упродовж перших трьох місяців 2023 року чисельність українців за кордоном зросла ще на 1,8 млн осіб.

До вже існуючих демографічних проблем, пов'язаних із високими темпами депопуляції, додалося масштабне вимушене переміщення населення.

Нині чисельність українців за кордоном оцінюється приблизно у 5 млн осіб, серед яких значна частина — це ті, хто виїхав безпосередньо після початку війни, а також ті, хто залишив країну напередодні і ще не встиг інтегруватися у нові суспільства. Тривале перебування за кордоном, особливо жінок і дітей, підвищує ймовірність їх остаточної інтеграції в інші країни.

За оцінками, близько 70% жінок-біженок мають вищу освіту, що суттєво перевищує середній показник для трудових мігрантів у світі (приблизно 30%) [28]. Високий освітній рівень пояснюється тим, що серед виїжджаючих переважали мешканці великих міст (зокрема Харкова та Києва), де частка осіб із вищою освітою є вищою за середньо українську. Особливу загрозу становить міграція молоді старшого шкільного та університетського віку, оскільки отримання освіти за кордоном відкриває їм доступ до європейського ринку праці, що може ускладнити їх повернення в Україну. Як слушно наголошує Е. Лібанова, для збереження зв'язків із цією категорією необхідно впроваджувати спеціальні програми повернення, а також створювати робочі місця й можливості для перекваліфікації після завершення війни [13].

Дослідження НБУ підкреслює, що інтеграція українських мігрантів суттєво впливатиме на ринки праці країн-реципієнтів. Географічна та культурна близькість України до ЄС, наявність розвиненої діаспори та статус тимчасового захисту сприяють залученню українців до трудових ринків Європи. За оцінками Європейського центрального банку, рівень участі українських мігрантів працездатного віку у робочій силі єврозони може становити від 25% до 55% у середньостроковій перспективі, що забезпечить зростання робочої сили ЄС на 0,2–0,8% (0,3–1,3 млн осіб) [36].

Приплив українських мігрантів і їхні витрати за кордоном формують позитивний ефект для економік приймаючих держав, хоча у короткостроковій перспективі це створює додаткове навантаження на державні фінанси. У довгостроковому вимірі інтеграція українців у європейські суспільства сприятиме зростанню бюджетних надходжень і стимулюватиме внутрішній попит. Так, у 2022 році витрати українців за кордоном зросли більш ніж

утричі, досягнувши 2 млрд дол. на місяць. Розрахунки НБУ свідчать, що до 2026 року завдяки трудовій активності українських мігрантів ВВП Естонії, Польщі та Чехії може зрости на 2,2–2,3% понад базовий сценарій, а Німеччини — на 0,6–0,65%. Крім того, витрати українців сприяють розвитку секторів державного споживання, зокрема житлової інфраструктури, охорони здоров'я та освіти [36].

2.2 Основні тенденції на ринку праці в умовах війни та їх наслідки для розвитку підприємництва

Унаслідок збройної агресії Україна зазнала значних матеріальних втрат, що проявилися у знищенні виробничої та соціальної інфраструктури. Воєнні дії охопили найбільш індустріалізовані регіони держави, де було зосереджено значну частину промислових підприємств і близько 10 млн зайнятих працівників. Це зумовило масштабні руйнування і пошкодження виробничих потужностей, що призвело до повного або часткового припинення їхньої діяльності, а також до вимушеної релокації частини підприємств як у межах України, так і за її кордони [17].

Згідно зі спільною оцінкою ООН, Світового банку, Європейської комісії та Уряду України, у період з лютого 2022 р. по лютий 2023 р. загальний обсяг прямих збитків і втрат сягнув 423,8 млрд дол. США. Найбільших втрат зазнали торговельні та промислові підприємства (96,7 млрд дол.), житловий фонд (67,6 млрд дол.), транспортна інфраструктура (67,3 млрд дол.), аграрний сектор (40,2 млрд дол.), а також енергетична та видобувна галузі (37,8 млрд дол.). Серед територій найбільш ураженими виявилися промислові регіони, розташовані поблизу зони бойових дій: Донецька область (78,3 млрд дол.), Харківська (62,3 млрд дол.), Луганська (36,0 млрд дол.) та Запорізька (25,4 млрд дол.), потреби відновлення яких оцінюються у 188,2 млрд дол. США.

Зазначені руйнівні наслідки війни — фізичні втрати, скорочення виробництва, релокація підприємств і закладів освіти — зумовили істотне зниження рівня зайнятості. Так, у 2022 р. відносно 2021 р. загальний рівень зайнятості скоротився на 16%, у переробній промисловості — на 17,8%, у будівництві — на 25,3%. Це спричинило поглиблення професійно-кваліфікаційних диспропорцій на ринку праці та у сфері кадрового забезпечення підприємницького сектору регіональної економіки [31].

Поряд із воєнними викликами та їхніми безпосередніми наслідками національний підприємницький сектор стикається з довготривалими проблемами структурної слабкості економіки, що проявляється у її надмірній залежності від сировинних і низько технологічних виробництв. Ці диспропорції, характерні ще для довоєнного періоду, в умовах війни набули критичного загострення, що зумовлює потребу у впровадженні системних і масштабних реформ, спрямованих на переведення економіки України на індустріально-інноваційну модель розвитку. У цьому контексті виникає ключове питання щодо наявності достатнього кадрового потенціалу для здійснення структурної трансформації підприємницького сектору та відбудови держави як у період війни, так і в післявоєнний час. Реалізація цих завдань потребує значного залучення висококваліфікованих фахівців із сучасними компетенціями, зокрема цифровими навичками. Уже сьогодні очевидно, що кадровий дефіцит є однією з найбільших загроз для відновлення національної економіки через скорочення чисельності робочої сили, професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці та руйнування системи професійної освіти [19].

З початком повномасштабного вторгнення РФ кризові явища на ринку праці суттєво поглибилися. Міграційні процеси, призупинення діяльності значної кількості підприємств та географічні й галузеві дисбаланси між попитом і пропозицією робочої сили спричинили різке зростання безробіття. Якщо у довоєнний період на порталі *Work.ua* щомісячно

публікувалося понад 100 тис. вакансій, то у березні 2022 року їх кількість зменшилася у 15 разів [46]. За оцінками, рівень безробіття у II кварталі 2022 року досяг близько 35%, що майже у чотири рази перевищує показник 2021 року (9,8%) [45]. Це означає, що щонайменше 5–6 млн осіб втратили джерела доходу, тоді як значна частка працездатних громадян вирушила на фронт або виїхала за межі країни.

У цих умовах середній та малий бізнес знизив заробітні плати, а населення було змушене адаптовуватися до нових реалій. Уже з квітня 2022 року спостерігалось зростання кількості резюме на сайтах працевлаштування, проте динаміка відновлення вакансій залишалася відносно повільною. За оцінками НБУ, наприкінці 2022 року рівень безробіття знизився до 21,1%, хоча реальні заробітні плати скоротилися на 27% [36]. У цей період найпопулярнішими професіями стали продавець-консультант, менеджер із продажу, бухгалтер, водій та кухар. Водночас у вересні 2022 року приблизно 40% населення залишалися без роботи, а менше ніж 23% отримували заробітну плату у повному обсязі.

Хоча до кінця 2022 року ситуація на ринку праці частково стабілізувалася, вона залишалася далекою від довоєнних показників. Спостерігалися територіальні та галузеві диспропорції: у великих містах можливості працевлаштування були відносно кращими, хоча й із нижчими заробітками, тоді як у прифронтових районах пропозиції роботодавців були мінімальними. Додатковим чинником нестабільності стали перебої з електропостачанням, що зменшили попит на робочу силу та ускладнили умови життя. Звільнення Херсона сприяло певному пожвавленню ринку праці в регіоні, однак реальні доходи, особливо у приватному секторі, залишалися істотно зниженими [47].

На початку 2023 року ринок праці відновився приблизно на 50% від довоєнного рівня. Активність шукачів роботи перевищила середньорічні показники за попереднє десятиліття, що свідчить про поступове

відновлення підприємницької діяльності та здатність бізнесу створювати нові робочі місця навіть за умов війни [42]. Водночас перспектива відновлення значною мірою залежить від тривалості воєнних дій та можливостей повернення трудових мігрантів. За оптимістичними прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень, близько 50% українських вимушених мігрантів мають намір повернутися. Водночас результати опитувань, проведених у квітні 2022 року, показують, що 80% переміщених осіб за кордоном планували повернення після завершення війни, тоді як 10% схилилися до постійного проживання в ЄС, а решта ще не визначилися [42]. Очевидно, що чим довше триватиме війна, тим менш імовірним буде масове повернення українців, що формує додаткові виклики для ринку праці та відновлення підприємницького сектору.

Основні тенденції на ринку праці в умовах війни:

1. Дефіцит робочої сили і кваліфікаційні диспропорції:

- ✓ Уже до початку війни існували професійно-кваліфікаційні диспропорції: перенасичення фахівцями з вищою освітою, дефіцит кадрів робітничих професій, нестача технічних/інженерних спеціалістів. Війна загострила ці проблеми.
- ✓ У прифронтових регіонах, через бойові дії та переміщення, попит на робітничу силу знизився, тоді як у більш безпечних регіонах — навпаки зросли потреби у кадрах, особливо кваліфікованих [19].

2. Зростання безробіття та зменшення зайнятості:

- ✓ За оцінками Програми розвитку ООН та інших організацій, у 2022 році рівень зайнятості знизився суттєво — втрачено мільйони робочих місць порівняно з довоєнним рівнем.
- ✓ ВПЛ (особливо внутрішньо переміщені особи) мають вищий ризик втрати роботи, слабший доступ до нової зайнятості в місці

переміщення, рідше працюють повний робочий день або в умовах, які відповідають довоєнному статусу [1].

3. Нові форми зайнятості

- ✓ Поширюються нестандартні форми праці: часткова зайнятість, дистанційна робота, роботи за платформами. Це частково компенсує втрату класичних робочих місць, але не завжди забезпечує стабільний дохід або легальний статус.
- ✓ Жінки дедалі частіше входять у професії, які традиційно були “чоловічими”, особливо в секторах, де мобілізація або відтік чоловіків спричинили кадровий дефіцит. Це дає нові можливості для підприємницької мобільності, але також ставить питання підготовки кадрів, кваліфікаційних стандартів і умов праці [18].

4. Вплив на малий та середній бізнес:

- ✓ Згідно з даними UNDP, більше 60% МСП тимчасово або повністю призупинили діяльність після початку повномасштабного вторгнення [12].
- ✓ Багато МСП пережили значне скорочення персоналу, що обмежує їхню здатність виробляти, інноваційно оновлюватись і конкурувати.

* Сформовано автором

Рис. 2.3. Ключові зміни механізмів функціонування ринку праці та підприємництва

Війна є форс-мажорною обставиною, що руйнує звичні механізми функціонування ринку праці та підприємництва. Ключові зміни механізмів функціонування ринку праці та підприємництва представлено на рис. 2.3.

Важливим викликом для України у післявоєнний період постає організація комплексної підтримки громадян після їх повернення на батьківщину. Одним із ризиків для національного ринку праці є висока ймовірність возз'єднання українських сімей не в Україні, а за кордоном. У цьому контексті ключовим завданням державної влади є координація з урядами країн Європейського Союзу з метою створення сприятливих умов для повернення українських громадян. Водночас країни, такі як Польща,

Німеччина, Італія та Австрія, зацікавлені у збереженні та подальшому залученні української робочої сили [37].

Попри відносно швидку інтеграцію українських мігрантів у нове соціально-економічне середовище, їхнє включення до ринку праці приймаючих країн супроводжується певними труднощами, зокрема мовним бар'єром, невідповідністю кваліфікацій або необхідністю їх підтвердження. З метою подолання цих бар'єрів уряди держав перебування реалізують низку активних заходів, спрямованих на інтеграцію мігрантів: організацію мовних курсів, програм професійного навчання та перекваліфікації, а також надання підтримки у працевлаштуванні. Проте така соціальна інтеграція українських громадян у країнах перебування потенційно поглиблює дефіцит робочої сили в Україні [48].

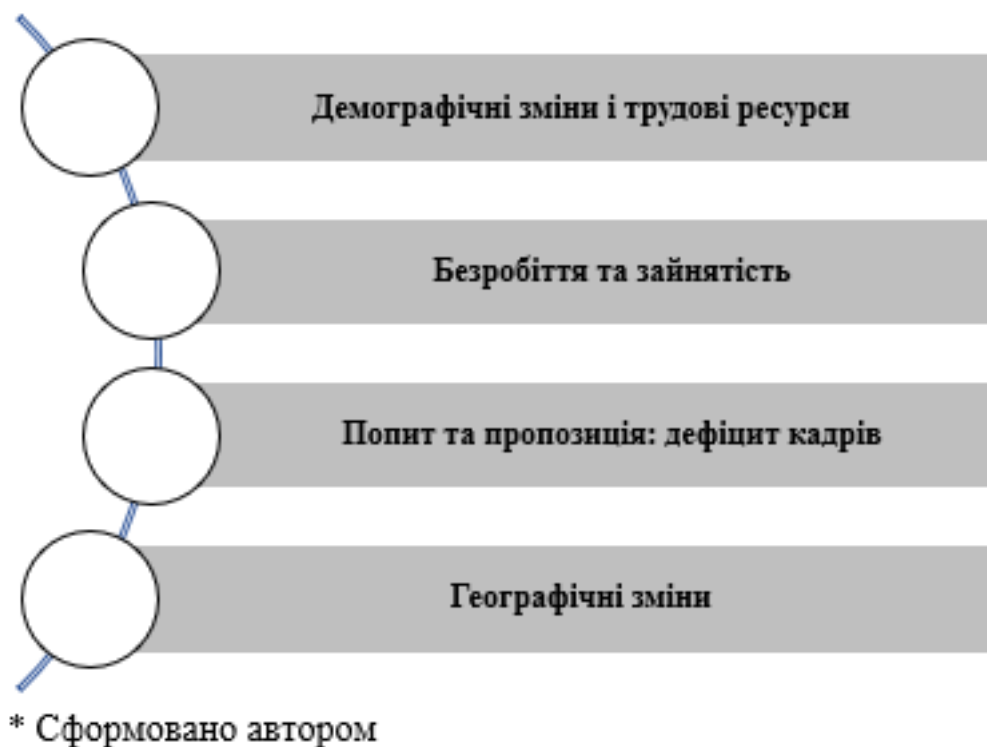

Рис. 2.4 Вплив війни на український ринок праці

Насамперед, вплив війни на український ринок праці проявляється у таких аспектах:

1. Демографічні зміни і трудові ресурси

- Через війну українська робоча сила значно скоротилась. За оцінками НБУ та інших джерел, внаслідок мобілізації, міграції та внутрішнього переміщення населення, чисельність працездатних осіб скоротилась приблизно на 25 % порівняно з кінцем 2021 року.
- Частина населення (мігранти за кордон, ВПО) значно знизила активність на ринку праці, або взагалі втратила можливість працювати [35].

2. Безробіття та зайнятість [11]

- У 2022 році рівень безробіття був близьким до критичного: деякі оцінки вказують на ~25,8 %.
- У 2023–2024 роках безробіття поступово знижувалось: у 2024 році — приблизно 14,3 % порівняно з ~17,4 % у 2023 році.
- Зареєстровані безробітні з кінця 2024 року становили близько 94,200 осіб, з яких 80 % — жінки. Але варто пам'ятати, що цей показник — лише частина реального явища безробіття.

3. Попит та пропозиція: дефіцит кадрів

- Велика кількість вакансій: наприклад, у перші сім місяців 2025 року подано ~265,000 вакансій, але лише 136,000 були укомплектовані [11].
- Часто зазначається дефіцит робочої сили серед чоловіків через мобілізацію, а також невідповідність навичок кандидатів вимогам бізнесу [8].
- Сегментація ринку: зростає попит у будівництві, логістиці, професіях; жінки та молодь все частіше беруть на себе ролі, традиційно зайняті чоловіками [18].

4. Географічні зміни

- Внутрішньо переміщені особи (ВПО) значно змінили розподіл робочої сили по країні. Їхня зайнятість нижча, ніж серед місцевих, через бар'єри (інфраструктура, реєстрація, логістика).

- Міграція за кордон: багато працездатних осіб виїхало або залишаються за кордоном, особливо молодь, що призведе до пришвидшення демографічного старіння [33].

До ключових наслідків війни для підприємництва ми можемо віднести [10; 17; 21]:

1. Нестача кадрів

- Підприємства мають труднощі з наймом, особливо у чоловічих сферах (будівництво, промисловість).

- Це призводить до зниження обсягів виробництва, сповільнення темпів реалізації проєктів, збільшення витрат на оплату праці.

2. Адаптація бізнесу

- Підприємці змушені наймати жінок, молодь, іноді людей без формальної кваліфікації, оплачувати навчання.

- Часто використовують дистанційну роботу, підвищують зарплати у конкурентних секторах (наприклад, ІТ, будівництво).

3. Малий і середній бізнес [18]

- До початку повномасштабної війни МСП були надзвичайно важливими: у 2021 році створювали 82 % зайнятості через МСП, або 74 % всієї зайнятості загалом.

- Після 24 лютого 2022 року 64 % МСП тимчасово або повністю припинили діяльність.

- Але більша частина з них — 84 % з тих, що призупинили роботу — змогла відновити діяльність частково або повністю протягом перших 6 місяців.

4. Економічні втрати та продуктивність [39]

- Фінансові збитки — значні для підприємств: понад 90 % МСП зазнали фінансових втрат на початку війни.

- Зниження продуктивності через втрату критичних кадрів, руйнування інфраструктури, логістичних проблем.

Державні і бізнесові заходи пом'якшення ситуації на ринку праці [43]:

- Створення спільного порталу вакансій (державного або за участі бізнесу) — наразі існує портал з ~230 тис вакансій у будь-який момент.

- Реформи Служби зайнятості, спрощення адміністративних процедур, зниження бар'єрів для підприємств, особливо МСП.

- Програми підтримки ВПО (перепідготовка, стимулювання працевлаштування).

- Соціальні діалоги між бізнесом, працівниками, державою — важливі для узгодження очікувань (з/п, умови праці, мобілізація).

РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Праця є специфічним економічним ресурсом, що підлягає оплаті після його використання впродовж визначеного періоду часу. Працівник зберігає право відмовитися від запропонованих умов найму, а також брати участь у страйках як формі колективного протесту. Динаміка чисельності населення безпосередньо впливає на обсяг працездатної частини суспільства. При цьому ринок праці функціонує у тісному взаємозв'язку з іншими сегментами національної економіки, що зумовлює взаємне перенесення дисбалансів між ними. Водночас саме ринок праці забезпечує мобільність капіталу, товарів і послуг. Його особливості проявляються у таких ключових економічних явищах, як безробіття й інфляція, а також у соціальних процесах, зокрема мітинговій та страйковій активності населення [40].

З огляду на ці обставини, ринок праці не здатний самостійно врегулювати дисбаланси, що виникають. Тому вагома роль належить державі, яка за допомогою інституційного механізму впливає на регулювання трудового законодавства, зайнятість та систему соціальної підтримки безробітних. Формування ринку праці в довоєнний період значною мірою було зумовлене соціально-економічними та структурними трансформаціями в суспільстві. Уповільнення темпів економічного зростання України призвело до стагнації реального ринку праці, що проявлялося у невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили.

Незбалансованість українського ринку праці пояснюється низкою чинників: розбіжностями між професійно-кваліфікаційною структурою робочої сили та наявними вакансіями, географічною диспропорцією між трудовими ресурсами та місцями концентрації бізнесу, а також обмеженим доступом молоді до ринку капіталу для започаткування власної підприємницької діяльності. Упродовж останніх років, на тлі несприятливої економічної кон'юнктури, посиленої пандемічними викликами, підприємства

прагнули мінімізувати витрати на персонал, що призвело до загострення проблем молодіжного безробіття та посилення міграційних процесів [42].

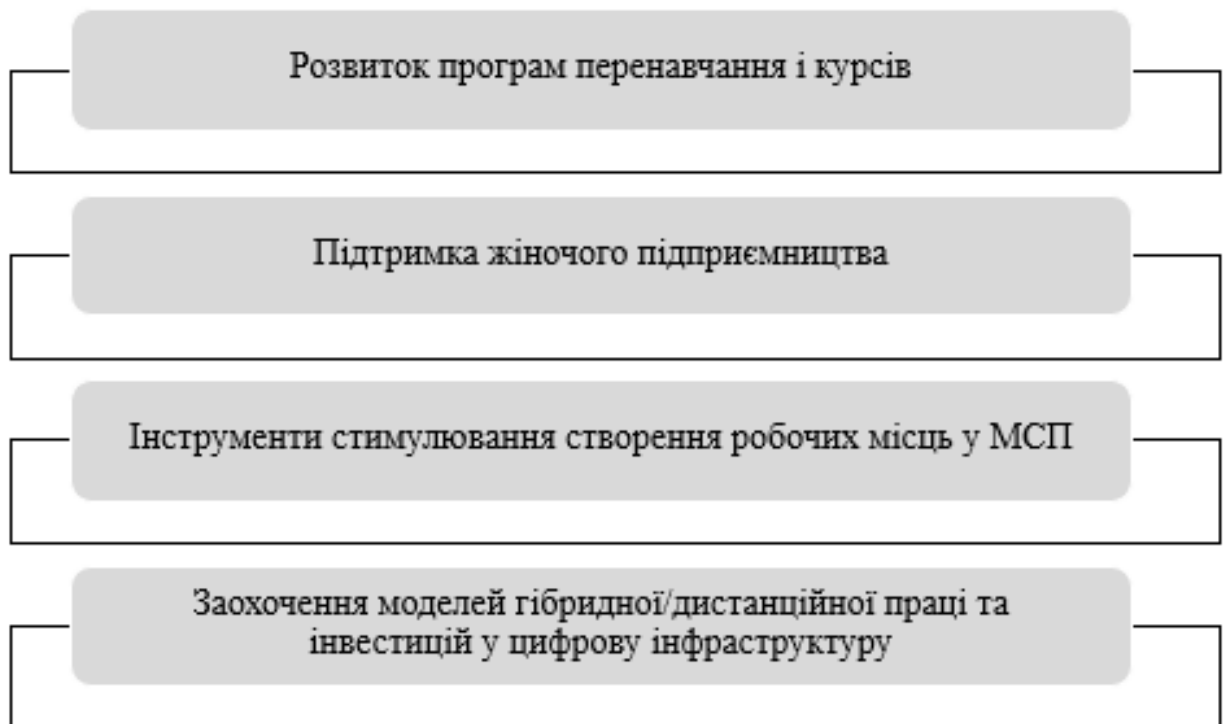
Разом із тим в Україні активно розвивається цифровізований ринок праці, що характеризується зростанням кількості електронних бірж та онлайн-платформ. Низький рівень заробітної плати у традиційному секторі стимулює працездатне населення, передусім молодь, шукати альтернативні форми зайнятості, зокрема дистанційну роботу в міжнародних компаніях, яка часто забезпечує оплату в іноземній валюті. Девальвація національної валюти також посилює цю тенденцію [39].

Важливим чинником трансформації українського ринку праці є вплив європейських тенденцій. Згідно зі звітами Європейської комісії, сучасним ринкам праці притаманні структурні зміни, зумовлені швидким технологічним прогресом. Це призводить до втрати актуальності окремих професій та появи нових. Хоча такі зміни мають позитивний вплив на добробут населення, вони водночас провокують зростання структурного безробіття [10].

Структурне безробіття зумовлює необхідність перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, оскільки трансформація характеру праці висуває нові вимоги до компетентностей і професійних навичок. На відміну від фрикційного безробіття, яке пов'язане з тимчасовим пошуком робочого місця працівниками, що вже володіють необхідними знаннями, подолання структурного безробіття є більш тривалим процесом. У цих умовах зростає роль системи підготовки кадрів, що потребує адаптації до сучасних потреб ринку. В Україні функціонують онлайн-платформи, які здійснюють аналіз актуальності професій, визначають перспективність окремих напрямів і секторів економіки, що сприяє підвищенню ефективності професійного самовизначення. Поглиблення складності професійних завдань вимагає від працівників безперервного навчання та розвитку, що є ключовою умовою збереження їхньої конкурентоспроможності [35].

Ринок праці України чинить багатовимірний вплив на підприємницьке середовище: з одного боку, він створює бар'єри у вигляді дефіциту робочої

сили, невідповідності професійних навичок (skills mismatch) та інфраструктурних ризиків, а з іншого — відкриває нові можливості, серед яких розвиток дистанційної зайнятості, активізація жіночого підприємництва та стимулювання процесів автоматизації. У цьому контексті політика відновлення має бути спрямована на розвиток людського капіталу, застосування адаптивних інструментів підтримки малого та середнього бізнесу, а також на створення умов для підвищення мобільності працівників і забезпечення широкого доступу до здобуття нових навичок [21].

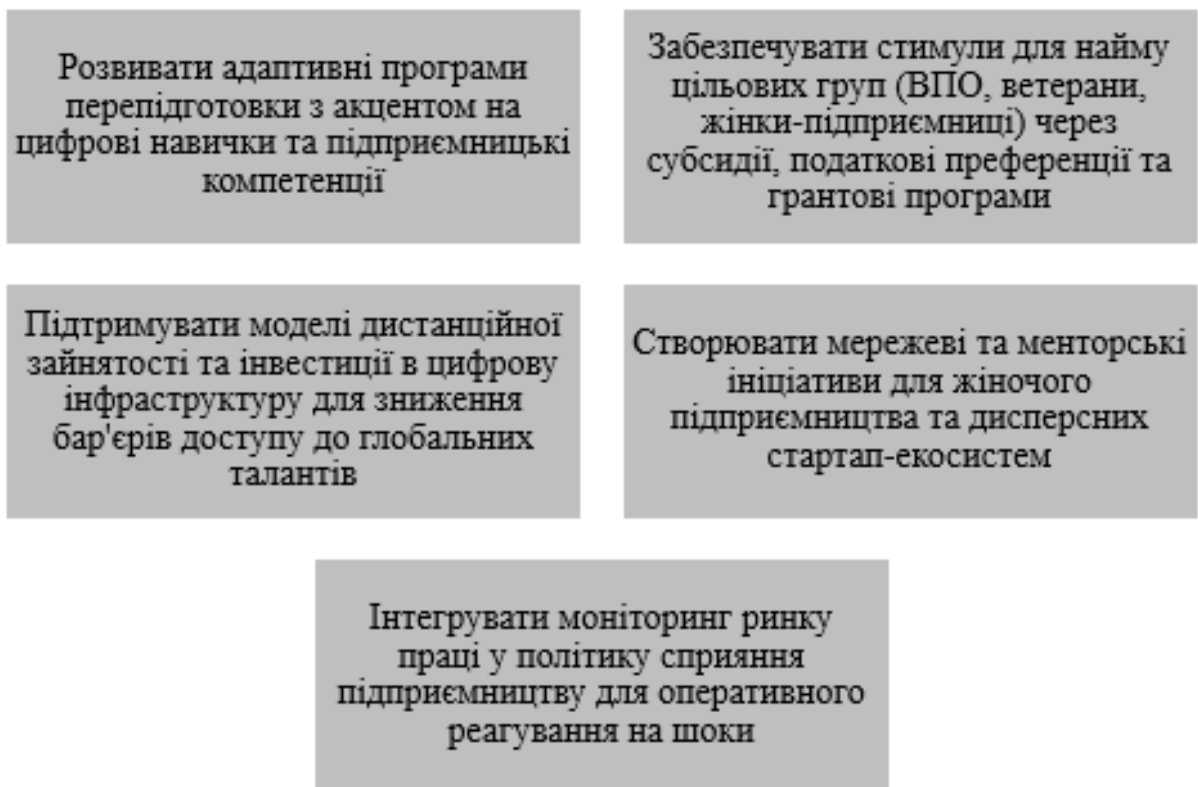
* Сформовано автором

Рис. 3.1 Пропозиції покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни

Отже, пропозиції покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни:

1. Розвиток програм перенавчання і курсів (reskilling/upskilling), з фокусом на цифрові навички та підприємницькі компетенції — щоб зменшити skills mismatch і підвищити можливість якісного підприємництва.

2. Інструменти стимулювання створення робочих місць у МСП: субсидовані робочі місця, податкові преференції при працевлаштуванні ВПО/ветеранів/жінок-підприємниць.
3. Підтримка жіночого підприємництва: фінансові інструменти, менторські програми, мережеві ініціативи.
4. Заохочення моделей гібридної/дистанційної праці та інвестицій у цифрову інфраструктуру як спосіб зменшити обмеження локального ринку праці і відкрити підприємцям доступ до міжнародних талантів.

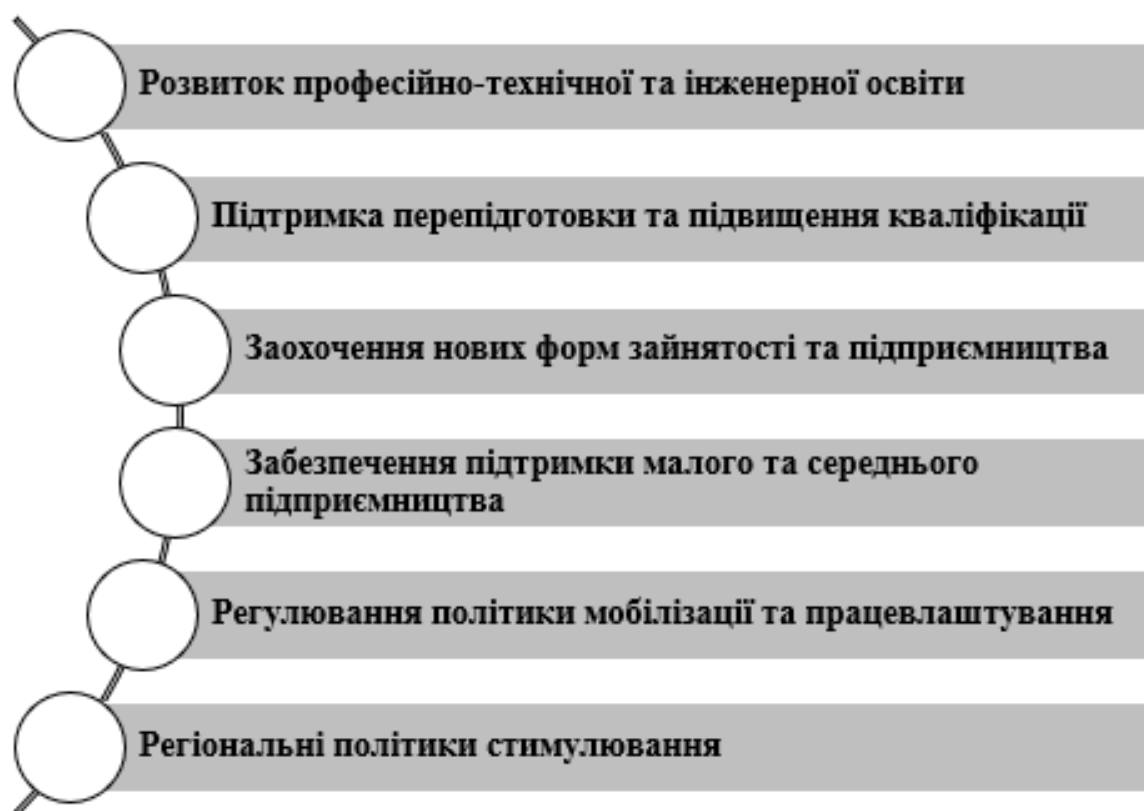

* Сформовано автором

Рис. 3.2. Практичні рекомендації для покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни

Отже, практичними рекомендаціями для покращення стану ринку праці в Україні в умовах війни є: розвиток адаптивних програм перепідготовки з акцентом на цифрові навички та підприємницькі компетенції; забезпечення

стимулів для найму цільових груп (ВПО, ветерани, жінки-підприємниці) через субсидії, податкові преференції та грантові програми; підтримка моделі дистанційної зайнятості та інвестиції в цифрову інфраструктуру для зниження бар'єрів доступу до глобальних талантів; створення мережових та менторських ініціатив для жіночого підприємництва та дисперсних стартап-екосистем; інтеграція моніторингу ринку праці у політику сприяння підприємництва для оперативного реагування на шоки [32].

* Сформовано автором

Рис. 3.3 Заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу змін в ринку праці на підприємництво

Таким чином, на основі проведеного аналізу доцільно окреслити низку заходів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків трансформацій на ринку праці для розвитку підприємництва:

1. Розвиток системи професійно-технічної та інженерної освіти з урахуванням актуальних потреб бізнесу, зокрема у прифронтових

регіонах, а також поглиблення співпраці між освітніми установами та підприємницьким сектором.

2. Створення ефективних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації для вразливих категорій населення (внутрішньо переміщених осіб, жінок, молоді) з орієнтацією на професії, що користуються підвищеним попитом.
3. Сприяння розвитку нових форм зайнятості та підприємництва, зокрема дистанційної роботи, платформної економіки, мікропідприємництва і стартапів, які характеризуються низькою залежністю від інфраструктури та високою адаптивністю.
4. Оптимізація політики мобілізації та працевлаштування задля зменшення втрат робочої сили у ключових секторах економіки та забезпечення умов для підприємницької діяльності населення, що перебуває у тилкових регіонах.
5. Забезпечення комплексної підтримки малого та середнього бізнесу (фінансової, консультаційної, логістичної), що сприятиме зниженню бар'єрів входження на ринок та зменшенню ризиків ведення господарської діяльності в умовах воєнних викликів.
6. Розробка й реалізація регіональних програм стимулювання підприємництва, особливо у прифронтових і тимчасово переміщених регіонах, шляхом надання податкових пільг, субсидій на оплату праці, компенсацій транспортних витрат та інвестицій у відновлення інфраструктури.

Перспективи розвитку підприємництва у період післявоєнного відновлення представлені на рис. 3.4.

Сценарій “оптимістичний”

завершення війни, відновлення інфраструктури, міжнародна допомога → працездатність та зайнятість зростають, реально зростуть зарплати, МСП відновлять більшість діяльності.

Сценарій “помірний”

продовження конфлікту нестабільно, відновлення відбувається повільно, дефіцити кадрів залишаються, бізнес зустрічає великі витрати на залучення працівників та логістику.

Сценарій “песимістичний”:

значні демографічні втрати, слабе повернення вимушених переселенців, інвестиції неефективні через корупцію або невизначеність, великий перехід у тіньову економіку.

* Сформовано автором

Рис. 3.4. Перспективи розвитку підприємництва у період післявоєнного відновлення

Структурні диспропорції на ринку праці, ймовірно, зберігатимуться і після завершення воєнних дій, проте їхній негативний вплив може бути пом'якшений завдяки ефективній політиці перекваліфікації та реінтеграції вразливих груп населення. Прогнозується, що рівень безробіття у післявоєнний період поступово знизиться до близько 7,5 %, хоча одразу після завершення війни можливий його тимчасовий сплеск. Середня заробітна плата, у свою чергу, зростатиме прискореними темпами — на 6–8 % щорічно в реальному вимірі внаслідок підвищеного попиту на робочу силу, і, за оцінками, може досягти 40 тис. грн у 2028 році [27].

ВИСНОВКИ

Ринок праці України має складний і багатовимірний вплив на підприємництво в умовах війни. З одного боку, створюються суттєві ризики: дефіцит кадрів, безробіття, невідповідність кваліфікації вимогам. З іншого — виникають нові можливості: зміна ролей (наприклад, залучення жінок у традиційно чоловічі професії), поширення дистанційної роботи, а також стимулювання інноваційної та цифрової підприємницької діяльності.

Для успішного відновлення та розвитку української економіки після закінчення війни необхідно сформулювати політику, яка враховує як ринкові виклики, так і потенційні стимули, зосереджуючись на людських ресурсах, освіті, регіональній рівності та стабілізації умов для підприємництва.

Ринок праці України після 2022 року зазнав глибоких трансформацій, які мають складний вплив на підприємництво: з одного боку — дефіцит праці й невідповідність навичок стримують створення традиційних підприємств; з іншого — ці ж шоки стимулюють інноваційне, жіноче та дистанційне підприємництво. Політика відновлення має поєднувати заходи з перепідготовки, підтримки малого та середнього підприємництва та заходи зі створення сприятливого середовища для інновацій. Подальші дослідження мають фокусуватися на кількісній оцінці ефектів (панельні дані підприємств і працівників) та впливі спеціалізованих політик перенавчання.

Дефіцит трудових ресурсів у традиційних секторах економіки обмежує можливості масштабування підприємств, проте водночас стимулює розвиток малих нішевих ініціатив із мінімальною потребою в персоналі. Часткове відшкодування цього дефіциту відбувається завдяки поширенню дистанційної зайнятості, що забезпечує вихід на міжнародні ринки праці та створює умови для розширення підприємницької діяльності без значних локальних кадрових ресурсів. Водночас структурна невідповідність кваліфікацій (*skills mismatch*) виступає бар'єром для інноваційного підприємництва, що зумовлює потребу у програмах перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Жіноче підприємництво демонструє зростаючу динаміку, однак потребує адресної державної та інституційної підтримки для подолання фінансових і мережевих обмежень. Загалом ринок праці України функціонує як складна система, тісно інтегрована з іншими секторами економіки, і характеризується численними суперечностями між попитом і пропозицією робочої сили, галузевими та регіональними диспропорціями. Довготривале безробіття знижує ефективність використання трудових ресурсів, тоді як демографічні тенденції, зокрема старіння населення і низька народжуваність, посилюють дефіцит робочої сили.

Структурне безробіття зумовлює необхідність перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, оскільки трансформація характеру праці висуває нові вимоги до компетентностей і професійних навичок. На відміну від фрикційного безробіття, яке пов'язане з тимчасовим пошуком робочого місця працівниками, що вже володіють необхідними знаннями, подолання структурного безробіття є більш тривалим процесом. У цих умовах зростає роль системи підготовки кадрів, що потребує адаптації до сучасних потреб ринку.

В Україні функціонують онлайн-платформи, які здійснюють аналіз актуальності професій, визначають перспективність окремих напрямів і секторів економіки, що сприяє підвищенню ефективності професійного самовизначення. Поглиблення складності професійних завдань вимагає від працівників безперервного навчання та розвитку, що є ключовою умовою збереження їхньої конкурентоспроможності. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень, чисельність населення України до 2030 року скоротиться до 30–35 млн осіб, що створюватиме значний тиск на макроекономічні показники. За таких умов необхідним є поєднання ринкових механізмів із державною політикою сприяння зайнятості, що забезпечить економічне зростання, підвищення продуктивності праці та оптимальний розподіл трудових ресурсів. Реалізація цих завдань потребує формування дієвих інструментів і механізмів державного регулювання ринку праці з

урахуванням реальних структурних диспропорцій та довгострокових демографічних викликів.

Отже, навіть після завершення війни структурні диспропорції на ринку праці зберігатимуться, однак їхній вплив може бути пом'якшений завдяки системним заходам з перекваліфікації та підтримки вразливих груп населення. У післявоєнний період очікується поступове зниження рівня безробіття та зростання середньої заробітної плати внаслідок високого попиту на робочу силу, що створюватиме передумови для відновлення економіки та розвитку підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Acemoglu, D., Restrepo, P. (2019). Automation and New Tasks: How Technology Displaces and Reinstates Labor. *Journal of Economic Perspectives*, 33 (2), 3-30. Retrieved from: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.33.2.3>
2. Bal, M. (2020). Age and Lifelong Learning: Individualized Perspectives on Aging. *The Oxford Handbook of Lifelong Learning*, 651-664. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197506707.013.32>
3. Barrero, J., Bloom, N., & Davis, S. (2021). Why Working from Home Will Stick. NBER Working Paper, 28731. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28731/w28731.pdf
4. Bertrand, M., Mullainathan, S. (2004). Are Emily and Greg More Employable than Lakisha and Jamal? A Field Experiment on Labor Market Discrimination. *American Economic Review*, 94 (4), 991-1013. DOI: 10.1257/0002828042002561
5. Chepurko, G. (2022). Labor market of Ukraine: modern challenges and risks. *Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 121-148. DOI: 10.15407/sociology2022.03.121
6. Cheromukhina, O., Chaliuk, Yu. (2022). Labor market during the war state and prospects. *Economy and society*, 46, 1-9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>
7. David Audretsch, Paul P. Momtaz, Hanna Motuzenko, Silvio Vismara. The Economic Costs of the Russia-Ukraine War: A Synthetic Control Study of (Lost) Entrepreneurship. *General Economics*, 2023. https://arxiv.org/abs/2303.02773?utm_source=chatgpt.com

8. Digital Education Action Plan (2021-2027). European Commission URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (дата звернення: 11.11.2024).
9. Howard, A., Antczak, R. & Albertsen, K. (2019). Third European Survey of Enterprises on New and Emerging Risks (ESENER 2019). Overview Report How European workplaces manage safety and health Retrieved from: <https://osha.europa.eu/sites/default/files/esener-2019-overview-report.pdf>
10. Katz, L., Krueger, A. (2019). The Rise and Nature of Alternative Work Arrangements in the United States, 1995–2015. Industrial and Labor Relations Review, 72 (2), 382-416. DOI: <https://doi.org/10.1177/00197939188200>
11. Klymenko, O., Lehominova, S., & Goloborodko, A. (2022). Digitalization and Labor Market Transformation in Ukraine. Risus-journal on innovation and sustainability, 13 (1), 72-87. DOI: 10.23925/2179-3565.2022v13i1p72-85
12. Libanova, E. (2022). War with Russia: how to give jobs to refugees and what to do after. Mirror of the week Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/vijna-z-rosijeju-jak-dati-robotu-bizhentsjam-i-shcho-robiti-pislja.html>
13. Libanova, E. (2023). How the labor market changed during the war: present and prospects. Mirror of the week Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jak-zminivsja-rinok-pratsi-u-vojennij-chas-sohodennja-ta-perspektivi.html>
14. Marvel, M., Davis, J. L., Sproul, C. R. — “Human Capital and Entrepreneurship Research: A Critical Review and Future Directions” (2016)
15. Nakata, Y., Takahashi, M. (2012). Work environment and stress among Japanese workers. Journal of Occupational Health, 54(1), 1-7.

16. Olena Klymenko, Valentina Chepak Transformations of the labor market of Ukraine in the conditions of war. Vol. 15 No. 4 (2024): Journal on Innovation and Sustainability
https://revistas.pucsp.br/index.php/risus/article/view/69006?utm_source=chatgpt.com
17. Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 142 p., P. 21-22. URL:
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>
18. Ukrainians granted temporary protection in December. 2023. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230209-1>
19. Антонюк В.П., Підричєва І.Ю., Ляшенко В.І. Професійно-кваліфікаційні диспропорції ринку праці як перешкода для структурної трансформації підприємницького сектору України в сучасних і повоєнних умовах. Економіка України. 2024. № 2 (747). С. 3 – 31
<https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/article/view/2024-2-1/2024-02-01>
20. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. Центр економічної стратегії. 2023. 29 сер. URL:
<https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-finalreport/> (дата звернення: 11.09.2025).
21. Богацька, Н. (2022). ВПЛИВ РИНКУ ПРАЦІ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА. Економіка та суспільство, (43).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-1>
22. Бойко І. Великі промислові підприємства скаржаться на дефіцит молодих кваліфікованих кадрів. УНІАН. 2021. 01 жов. URL:

- <https://www.unian.ua/economics/finance/veliki-promislovi-pidpriyemstva-skarzhatsya-na-deficit-molodih-kvalifikovanih-kadriv-novini-ukrajina-11563432.html> (дата звернення: 18.09.2024).
23. В Офісі Президента назвали втрати української армії за час війни. Укрінформ. 2022. 01 груд. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3626005-v-ofisi-prezidenta-nazvali-vtrati-ukrainskoi-armii-za-cas-vijni.html> (дата звернення: 23.08.2025).
 24. Волкова О. В. Ринок праці: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 624 с.
 25. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : Підручник. 5-те вид., оновлене. Київ, 2011. 390 с.
 26. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 05.01.2025).
 27. Економіка України демонструє стійкість, але ще один рік війни матиме серйозні наслідки для макроекономічної стабільності. Київська Школа з Економіки. Електронний ресурс. Режим доступу : https://kse.ua/about-the-school/news/ukraine-s-economy-is-showing-resilience-but-another-year-of-war-will-have-serious-consequences-for-macroeconomic-stability-kraine-macroeconomic-handbook-by-kse-institute/?utm_source=chatgpt.com
 28. Елла Лібанова. В Україну повернеться принаймні половина втікачів від них? 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (дата звернення : 2.09.2025).
 29. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-24376> (дата звернення: 04.11.2024).
 30. Калина А. В. Ринок праці. Київ : Знання України, 2010. 208 с.
 31. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010—2022 роках. Стат. інформація. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

32. Михайляк Г. (2024). МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ. Економіка та суспільство, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-43>
33. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень пов'язаних з війни. 2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ella-libanova-ukrayinu-povernetsya-prinaymni-1681912490.html> (дата звернення: 3.09.2025).
34. На Буковині майже на третину зменшилась кількість релокованих підприємств. *Укрінформ*. 2024. 31 січ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3820445-na-bukovini-majze-na-tr...>
35. Нерайдушний стан ринку праці та перспективи його відновлення після війни. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3574736-nerajduznij-stan-rinku-praci-ta-perspektivi-jogo-vidnovlenna-pisla-vijni.html> (дата звернення : 10.09.2025).
36. Ольга Туча, Інна Співак, Ольга Бондаренко, Ольга ~~Погарська~~. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (Дата звернення : 20.08.2025).
37. Опитування Американської торговельної палати в Україні та ~~Citi~~ Україна. Ведення бізнесу в воєнній Україні. Вересень 2023. Американська торговельна палата. URL: https://chamber.ua/wp-content/uploads/2023/09/AmCham-Citi-Survey_Doing-...
38. Пасєка С.Р., Гуменюк А.В. Ринок праці України в умовах війни: виклики, можливості, перспективи. Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки». 2022. Том 26. № 1-2. С. 95 – 103. <https://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4663/4920>
39. Пищуліна, О., Маркевич, К. (2022). Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Аналітична записка. Київ, Центр

- Разумкова. 21 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
40. Реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.
 41. Регіональний бізнес в Україні: досвід, можливості та перешкоди. Київстар Бізнес. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/regionalnij-biznes-v-ukrayini-dosvid-m...>
 42. Ринок праці в Україні під час війни: чи варто очікувати зниження рівня безробіття у 2023 році. 2023. URL: <https://delo.ua/roboata-i-osvita/rinok-praci-v-ukrayini-pid-cas-viini-ci-varto-ocikuvati-znizennya-bezrobittya-u-2023->
 43. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. Укрінформ. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>
 44. Ринок праці оживає: у січні зростали зарплати, кількість шукачів і конкуренція. Work.UA. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3234>
 45. Робота в Європі для українців: вакансії, зарплати, документи. 2022. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/04/01/82979164/> (дата звернення: 20.08.2025).
 46. Роботу для кожного: як знайти можливість заробітку у важкі часи. 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/robotu-dlya-kozhnogo-yak-znayti-mozhlivist-zarobitku-u-vazhki-chasi-12120945.html> (дата звернення : 10.09.2025).
 47. Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — грудень 2022 року. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 05.10.2024)
 48. Трощинська, Лібанова: Хто повернеться в Україну? 2023. URL: <https://idss.org.ua/index> (дата звернення: 3.09.2024).

49. Україна: втрати серед цивільних осіб. United Nations human Rights. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-07/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2030%20July%202023%20UKR.pdf>
50. Яценко, Л. (2020). Проблеми неузгодженості вищої освіти та ринку праці в Україні. Аналітична записка. Серія «Соціальна політика». № 14. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-02/analit-yatsenko-social-policy-14-2020.pdf>